

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

9/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy

maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Насретдинова Дилфуза Мухаммадиновна</i> ЖЕНЩИНЫ ТАТАРКИ В КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ ТУРКЕСТАНА	13-19
<i>Хужаниязов Уктам Ешбаевич</i> ҚОРАҚАЛПОҚ ДАВЛАТ АКАДЕМИК МУСИҚАЛИ ТЕАТРИ МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА	20-25
<i>Saidaxmatov Sharifbek Toshpo'latovich</i> SURXONDARYO VA QASHQADARYO VILOYATLARIDA DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR, AHOLI BANDLIGI VA MIGRATSIYA JARAYONLARI	26-32
<i>Yakubov O'tkir Shermamatovich</i> XX ASRNING UCHINCHI CHORAGIDAGI IQTISODIY, IJTIMOIIY O'ZGARISHLAR VA ULARNING DEMOGRAFIK JARAYONLARGA TA'SIRI	33-37
<i>Саидбобоева Гулзора Нематжоновна</i> ЎРТА ОСИЁ ЭНЕРГЕТИКАЛАРИНИНГ I СЪЕЗДИ ХУСУСИДА	38-43
<i>Muminov Orifxuja</i> QIZILQUMNING LANDSHAFTI VA TARIXIY GEOLOGIYASI	44-49
<i>Avalova Gulshod Murodullayevna</i> HOJI BEKTOSH VALI – MUTASAVVUF FAYLASUF. HOJI BEKTOSH VALI MAJMUASI: TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	50-55
<i>Айтмуратова Жанылсын Жалгасовна, Жамалов Нурлан Юсупович</i> БУЮК АЛЛОМАЛАРИМИЗНИНГ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ АСОСИЙ ВАЗИФАМИЗ	56-61
<i>Qurbonova Marg'uba</i> TIL SOHASIDAGI O'ZBEKISTON HUKUMATI SIYOSATI, O'ZBEK TILINING DAVLAT TILI SIFATIDAGI NUFUZINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI	62-68
<i>Shoto'rayeva Sitora Xudoyberdi qizi</i> BUXORO XONLIGIDA TOJIDDIN HASANXOJANING TUTGAN O'RNI VA IJTIMOIIY FAOLIYATI	69-72
<i>Убайдуллаева Моҳисадаф Суннатилла қизи</i> ҚЎҒИРЧОҚ ЎЙИН ЭНГ ҚАДИМГИ НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОС СИФАТИДА	73-76
<i>Xoliqulov Rustam Sharipovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH SOHASIDAGI AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA-TADBIRLAR	77-82
<i>Fayziyev Farrux Uktamovich</i> IMKONIYATI CHEKLANGAN INSONLAR O'RTASIDA O'TKAZILADIGAN XALQARO SPORT MUSOBAQALARINING RIVOJLANISH TARIXI	83-90
<i>Азаматова Гулмира Байирбековна</i> МЕҲНАТ МИГРАНТЛАРИНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ Қўллаб-қувватлашнинг АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ	91-96

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Abduvohidov Behzod</i> ISHBILARMONLIK MUHITINI SHAKLLANTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI O'RNI	97-107
<i>Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич, Холиёров Парда Саъдуллаевич</i> КОРХОНАЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ҲИСОБИНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	108-124
<i>Payazov Murod Maksudovich</i> “O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI” AJDA YO'LOVCHI TASHISH TIZIMINI MODERNIZATSIYALASH DAVR TALABI	125-131
<i>Юнусов Бегенч Мавланбердиевич</i> ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ РИВОЖЛАНИШИНИ БАШОРАТЛАШ, УЛАРНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	132-143
<i>Qo'chqarov Baxtiyor Hoshimjanovich, Sayitbaev Shermirza Datkamirzaevich</i> KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI AYLANMA VOSITALARINI SHAKLLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	144-151
<i>Мадрахимов Кахрамон Эгамберганиевич</i> МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТНИНГ СТРАТЕГИК УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	152-161
<i>Palvaniyazov Anvar Amatovich</i> MAMLAKAT IQTISODIYOTIGA XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB ETISHDA INVESTITSION SIYOSATNING AHAMIYATI	162-165
<i>Raximbayev Akmal Azatboyevich</i> HUDUDLARDA SANOAT AGLOMERATSIYALARINI SHAKLLANTIRISH BO'YICHA XORIJIY TAJIRIBALARDAN FOYDALANISH	166-172
<i>Raxmanova Rushana</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM RIVOJI VA KADRLAR TAYYORLASHDAGI MUAMMOLAR	173-178
<i>Xayrullayev Shaxram Yunus o'g'li</i> SAMARQAND VILOYATIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA DINAMIKASI	179-186
<i>Qodirov Bahodir Tursunovich</i> “QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI”NING O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI	187-192
<i>Bekjanov Dilmurad Yuldashovich, G'oyibnazarov Muxammad Xamidbekovich</i> LIZING MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISHDA SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINING AHAMIYATI	193-199
<i>Masharipova Durdona</i> RAQAMLI PLATFORMALARNING GLOBAL TASHQI SAVDOGA TA'SIRI: IMKONIYATLAR VA MUAMMOLAR	200-206
<i>Нурмухамедова Барно Исмаиловна, Урунова Гульнара Чарикулиевна</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ИНИЦИАТИВНОГО БЮДЖЕТИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	207-213

<i>Xidirova Marg'uba Rustamovna, Zakirov Asilbek Adilovich</i> KORPORATIV BOSHQARUV MEKANIZMLARI ORQALI AKSIYADORLIK JAMIYATINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	214-218
---	---------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Ismoilov Maxamadixon</i> TALABALARDA FALSAFIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI	219-223
<i>Shaydullayev Normuhammad</i> INSON VA JAMIYAT O'ZARO ALOQALARI: MUVOZANAT VA RIVOJLANISH	224-228
<i>Раджапбоева Хуршида Мақсудовна</i> ШАРОФ РАШИДОВ БАДИЙ-АДАБИЙ МЕРОСИДАГИ ЭСТЕТИК КЛИШЕНИНГ УНИКАЛ ЎЗИГА ХОСЛИГИ	229-233
<i>Abdullayeva Marhabo Uskinbayevna</i> YUSUF XOS HOJIB "QUTADG'U BILIG" ASARIDA AXLOQ MASALASI.....	234-239
<i>Ризаев Илҳом</i> ТАРТИБ ВА ХАОС: ЎЗ-ЎЗИНИ ТАШКИЛЛАШТИРИШ ҲОЯЛАРИНИНГ ТАРИХИЙ ТАДҚИҚИ	240-247
<i>Niyozova Nilufar</i> OQILONA TURMUSH SHAROITINI YARATISHDA OILANING O'RNI	248-252
<i>Usmonov Farrux</i> FAN ETIKASI TUSHUNCHASINING TIZIMLI TAHLILI	253-258
<i>Mirjavxarova Feruzaxon Usmonjonovna</i> AYOLLARNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING IJTIMOY, IQTISODIY VA MADANIY ASOSLARI: TARIXDAN BUGUNGI KUNGACHA	259-266
<i>Primov Baxriddin Abdiraxmonovich</i> JAMIYAT BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MA'NAVIY VA G'OYAVIY MEKANIZMLAR	267-272
<i>Raxmankulov Farxod Raximkulovich</i> ISLOHOTLAR JARAYONIDA MULKDORLAR QATLAMINING MILLIY O'ZLIGINI ANGLASHINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	273-278
<i>Asatov Sodiq Safarovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARGA PRAGMATIK YONDASHUVLARNING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI	279-284
<i>Yusupova Feruza Zoyirovna</i> AXLOQIY TAFAKKURNING TAKOMILASHUVIDA AXLOQIY IDEALGA BO'LGAN EHTIYOJ	285-290
<i>Aripova Zulfiyaxon Solijonovna</i> SINERGETIKANING FALSAFIY VA IJTIMOY DUNYOQARASHGA TA'SIRI	291-296
<i>Saodatov Alimardon Abduraxmonovich</i> YOSHLARDA TABIAT IFLOSLANISHINI OLDINI OLIH VA UNI ASRAB AVAYLASH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH	297-302

<i>Matluba Abduqodirovna Abdalimova</i> FALSAFIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA ANALITIK VA KRITIK YONDASHUVLAR	303-307
<i>Safarova Tumaris Rustamkulovna</i> KOTIB CHALABIYNING SHARQ ILM-FAN TARAQQIYOTIDA TUTGAN O'RNINI	308-312
<i>Турсунов Мухиддин Болтаевич</i> АФСОНАВИЙ ДУНЁҚАРАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА УНИНГ ИНСОН ТАФАККУРИГА ТАЪСИРИ	313-316
<i>Mamanov Jamoliddin Abduraximovich</i> XRISTIANLIK DININING KELIB CHIQISHI VA G'ARB DAVLATLARIGA TARQALISHI	317-326
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Karimova Ozodakhon Avazovna</i> LINGUOPRAGMATIC STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A SOMATIC COMPONENT IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	327-338
<i>Sayfiddinova Gulnoza</i> MILLIY UYG'ONISH DAVRI QO'QON ADABIY MUHITIDAGI AYRIM TURKUM SHE'RLARNING JANRIY XUSUSIYATLARI	339-344
<i>Abdullayev Ziyodbek Mansurovich</i> O'ZBEK VA NEMIS TILLARI ANTROPONIMIKASIDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR: KONTRASTIV TAHLIL	345-352
<i>Otaboyeva Mazmuna Rahimovna</i> FE'LNING SEMANTIK VA GRAMMATIK KATEGORIYALARIDAGI DARAJALANISHI: O'ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA	353-359
<i>Алиева Эльвина, Темирова Озода</i> ПОВЕЛЕНИЯ И ПОБУДИТЕЛЬНЫЕ ВЫСКАЗЫВАНИЯ СО ЗНАЧЕНИЕМ ЖЕЛАНИЯ В ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ В. Ф. ХОДАСЕВИЧА	360-365
<i>Norqobilov Sanjar Rahmat o'g'li</i> BADIY TARJIMADA LEKSIK-GRAMMATIK TRANSFORMATSIYALAR TADQIQI (JON GRINNING "THE FAULT IN OUR STARS" ROMANINING O'ZBEK TILIGA TARJIMASI MISOLIDA)	366-372
<i>Maxmudova Farangiz Muzaffar qizi</i> SAID AHMAD HAJVIYALARIDA YUKLAMALARNING AHAMIYATI	373-378
<i>Abdumajitov Xurshid Alisher o'g'li</i> MULOQOT VA MADANIYAT SHARHIDAGI SPORT TILI	379-382
<i>Rajabova Karomat Chorshanbi qizi</i> TURKOLOGIYADA SO'ZLASHUV USLUBIGA DOIR IZLANISHLAR	383-389
<i>Abdusalilova Ruxshona Abdug'afforzoda</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA JINOIY LINGVISTIK BIRLIKLARNING SHAKLLANISHIDA STILISTIK VOSITALARNING O'RNINI	390-396
<i>Xasanova Kamila Baxtiyorovna</i> STUDYING ETHNOGRAPHIC VOCABULARY IN THE UZBEK LANGUAGE	397-401
<i>Бобаева Шахноза</i> ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ В РЕЧИ	402-407

<i>Рузибаева Азиза Қаҳрамановна</i> АВАЗ ЎТАР ИЖОДИНИНГ ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАЪСИРИ	408-413
<i>Umurzakova Aygul Umarovna</i> ARAB TILSHUNOSLIGIDA ZIYORAT TURIZMI TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI VA RIVOJLANISH JARAYONI	414-418
<i>Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi, Egamberdiyeva Sarvinoz Esonali qizi</i> STILISTIK FIGURALARNING TARJIMADAGI O'ZIGA XOSLIGI	419-423
<i>Xo'jamberdiyeva Gavhar Ilhom qizi</i> INGLIZ TILIDA "CHILD" KONSEPTINI AKS ETTIRUVCHI NOMINATSIYALAR	424-427
<i>Мирзаева Феруза Самижоновна</i> ЎЗБЕК ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИДА АНТРОПОНИМЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ	428-433
<i>Badalbayeva Maloxat Yulchiyevna</i> TRANSLATION FEATURES OF EMERGENCY TERMS IN ENGLISH AND UZBEK: A COMPARATIVE ANALYSIS	434-438
<i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR SOHASIDAGI O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI NEOLOGIZMLARNING YASALISH USULLARI VA QO'LLANILISH XUSUSIYATLARI	439-444
<i>Po'latova Sarvinoz Botir qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ZIDDIYATLI KOMMUNIKATSIYANING LIGVISTIK EKSPERTIZASI	445-449
<i>Aripova Saodat Taxiroyvna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI HIKOYALAR TARJIMASINING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI	450-453
<i>Azamatova Gulnoza</i> THE GRAMMATICAL CATEGORY OF NUMBER IN THE GERMAN LANGUAGE	454-458
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Мухитдинова Фирюза</i> КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ	459-465
<i>Imotniyozov Doniyorbek Baxtiyor o'g'li</i> MULKNI BEGONALASHTIRISH SHARTNOMALARIGA OID KONSEPTUAL YONDASHUVLAR	466-470
<i>Ёкубов Шухратжон Восиджон угли</i> ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК АВТОР И ИЗОБРЕТАТЕЛЬ: АНАЛИЗ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ПРОИЗВЕДЕНИЙ И ИЗОБРЕТЕНИЙ, СОЗДАННЫХ ИИ, В РАМКАХ АВТОРСКОГО ПРАВА И ПАТЕНТНОГО ПРАВА	471-477
<i>Худайбердиева Мафтуна Зафар кизи</i> ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВА ДЕТЕЙ НА БЕСПЛАТНОЕ И КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ	478-483
<i>Begimov Rufat Musurmonovich</i> KONSTITUTSIYA – HUQUQ VA ERKINLIKLARIMIZ KAFOLATI	484-488
<i>Миножиддинов Абдурасул Баходирович</i> АЛИМЕНТ МАЖБУРИЯТЛАРНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ	489-494

<i>Иброҳимов Азимжон Абдумумин угли</i> “ЎЗБЕКИСТОН ФУҚАРОЛИК ҚОНУНЧИЛИГИДА КОРПОРАТИВ МУНОСАБАТЛАРГА ОИД ҚОИДАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВ”	495-500
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI FUQAROLIK KODEKSINING YANGI TAHRIRI LOYIHASI BIRINCHI BO'LIM 6-BOBIDAGI KONSEPTUAL MASALALAR TAHLILI	501-507
<i>Ғайбуллаев Соҳибжон Ғайбуллаевич</i> ИЖАРА ШАРТНОМАСИГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БЎЙИЧА АЙРИМ ЁНДАШУВЛАР	508-514
<i>Саидов Бобур Бахромжонович</i> ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ В ВЕБ-РАЗРАБОТКАХ	515-524
<i>Асадов Шаҳриддин Фахриддинович</i> РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА МАСЛАҲАТ ХИЗМАТЛАРИ КЎРСАТИШНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ	525-529
<i>Ганиев Нихолбек Валиевич</i> НОТИЖОРАТ КОРПОРАТИВ ТАШКИЛОТЛАР	530-536
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ortiqova Nargiza Akramovna</i> O'QUVCHILARDA TARBIYAVIY QADRIYATLAR MANBALARI VOSITASIDA UZLUKSIZ MA'NAVIY TARBIYANI OSHIRISHGA QARATILGAN SAMARALI PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR	537-541
<i>Jamalova Nargiza Ulug'bek qizi</i> PEDAGOGIKA VA GUMANITAR FANLARINING JAMIYATDA TA'LIMNING O'ZGARISHI VA RIVOJLANISHIDA TUTGAN O'RNI	542-547
<i>Norboyev Nabijon Narziqulovich</i> SHAHMAT O'YININING SHAXS INTELEKTUAL SIFATLARINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI	548-553
<i>Batirov Behzod Baratovich</i> FIZIKA TA'LIM MAZMUNINI TABAQALASHTIRISHNING O'ZIGA XOSLIGI	554-559
<i>Razzoqova Mahliyo Qosimjonovna</i> GENDER METODINING NAZARIY ASOSLARI	560-564
<i>Xalilov Lenar Shevketovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIGA INNOVATSION O'QITISH USULLARINING SAMARADORLIGI VA PEDAGOGIK SHAROITLARI	565-569
<i>Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich</i> MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR JISMONIY TARBIYASINING PEDAGOGIK SHARTLARI	570-575
<i>Ernazarov G'olibjon Ne'matovich</i> JISMONIY YUKLAMADAN CHARCHASH VA QAYTARILISH DAVRLARINING FIZIOLOGIYASI	576-580
<i>Xudaykulova Dilbarxon Zokirovna, Erkinova Dilshoda Sherali qizi</i> BOLALARDA TADQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHGA QARATILGAN PEDAGOGIK JARAYONNING ASOSIY XUSUSIYATLARI	581-586

<i>Eshdavlatov Abdullo Boybo'ri o'g'li, Uralov Sardor Abdulla o'g'li</i> TALABALARNING VOLEYBOL MASHG'ULOTLARIDA TEXNIK TAYYORGARLIGI	587-593
<i>Maxmudov Qudratbek Shavkat o'g'li</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA TALABALARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI TIL ELEMENTLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	594-607
<i>Mirzaeva Kamola Uralovna</i> THE ROLE OF THE FAMILY INSTITUTE IN EDUCATING A PROFESSIONAL GENERATION	608-612
<i>Tursunboyeva Mukhlisa Anvar kizi</i> BILINGUALISM AS A PROMISING FORM IN CHILDREN'S EDUCATION	613-619
<i>Ҳақназарова Нулуфар Қуранбоевна</i> ТАЪЛИМ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ ШАРОИТИДА ПЕДАГОГ КАДРЛАР МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ТИЗИМИНИ СТРУКТУРАВИЙ-ФУНКЦИОНАЛ ТАЪМИНОТИ	620-625
<i>Sheraliyeva Shahnoza Usmanovna</i> INGLIZ TILIDA TALABALAR YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA TURLI YOZMA MATN NAMUNALARINI TAHLIL QILISHGA QARATILGAN MASHQLARNING AHAMIYATI	626-633
<i>Джанабаева Адина</i> ВОЗМОЖНОСТИ ЦИКЛА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ФОРМИРОВАНИИ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	634-641
<i>Xoliqnazarov Azamat Begaliyevich</i> TALABALARNING JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARIDA KUCH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH	642-646
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> QASHQADARYO VILOYATIDA PEDAGOGIKA FANINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI	647-651
<i>Садиев Валижон</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ РАЗВИТИЯ ПАТРИОТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ	652-657
<i>Pulatova Muhabbat Egamberdievna</i> UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA O'QITUVCHILARDA INNOVATSION KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYASI	658-663

Received: 10 November 2024
Accepted: 15 November 2024
Published: 25 November 2024

Article / Original Paper

HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL SPORTS COMPETITIONS AMONG PEOPLE WITH DISABILITIES

Fayziev Farrukh Uktamovich,
basic doctoral student of SamSU

Abstract. This article covers the history of the development of international sports competitions among people with disabilities, government decisions and reforms aimed at the development of Disabled Sports. In addition, the article describes the reasons and purpose of the emergence of disability sport at the global level, the prospects for the historical development of the games of the Paralympic Games.

Keywords: capacity limitation, L.Guttman, International Paralympic Committee, Uzbekistan Paraoilimpia committee, Parasport, medals, presidential decisions.

IMKONIYATI CHEKLANGAN INSONLAR O'RTASIDA O'TKAZILADIGAN XALQARO SPORT MUSOBAQALARINING RIVOJLANISH TARIXI

Fayziyev Farrux Uktamovich,
SamDU tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan insonlar o'rtasida o'tkaziladigan xalqaro sport musobaqalarining rivojlanish tarixi, nogironlar sportini rivojlantirishga qaratilgan hukumat qarorlari va islohotlar haqida ma'lumotlar berib o'tilgan. Bundan tashqari maqolada jahon miqyosida nogironlar sportining paydo bo'lish sabablari va maqsadi, paralimpiya o'yinlarining tarixiy rivojlanish istiqbollari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: imkoniyati cheklanganlik, L.Guttman, Xalqaro Paralimpiya qo'mitasi, O'zbekiston Paralimpiya qo'mitasi, Parasport, medallar, Prezident qarorlari.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI9Y2024N13>

Kirish. Dunyo jamiyatida imkoniyati cheklanganlarni ijtimoiy hayotga moslashtirish dolzarb masalalardan biri sanaladi. Xalqaro ijtimoiy zaiflik va cheklangan hayot faoliyati hamda buzilishlar nomenklaturasiga muvofiq hayot faoliyatining cheklanganligi tushunchasi ostida berilgan yosh davri uchun normal hisoblangan faoliyatni bajarish yoki uni bajarish usullarini amalga oshirishdagi har qanday cheklanganlik tushuniladi. Hayot faoliyatining cheklanganlik darajasi aynan shu tashkilot tomonidan ishlab chiqilgan "og'irlik shkalasi" orqali miqdoriy ko'rsatkichlarda aniqlanadi. Turg'un funksional buzilishlarga ega bolalarning aksariyati bu nogiron insonlardir.

Imkoniyati cheklangan (nogiron) — bu shaxsiy ehtiyojlarini va ijtimoiy hayot yetishmovchiliklarini qisman yoki to'liq o'zi mustaqil ta'minlay olmaydigan istalgan shaxs. Nogironlik qabul qilingan tasnifnomaga ko'ra organizmdagi doimiy buzilishlarga olib keluvchi,

hayot faoliyatining cheklanishiga sabab bo'luvchi, alohida ijtimoiy qo'llab-quvvatlashga ehtiyoj tug'diruvchi ijtimoiy zaiflik sifatida talqin etiladi.

Har bir jamiyat a'zosi o'z imkoniyatlaridan to'la foydalana olmaydi. Masalan, nogironlar qatlamini olsak, aksariyat hollarda ular boshqa insonlar tomonidan kamsitilishlarga uchraydilar. To'g'ri, nogironlik holati insonning shaxsiy hayotiga, uning oila va jamiyat bilan munosabatlariga turli darajada ta'sir qilishi mumkin. Nogironligi bo'lgan shaxs, aslida, nogironlikni uni boshqalardan ajratib turadigan va hayotning tashkil etilishiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan narsa sifatida his qilishi mumkin. Biroq, nogironlikning ma'nosi va ta'siri atrof-muhit va jamoatchilikning munosabati nogironlikka mos keladimi yoki yo'qligiga qarab sezilarli darajada o'zgaradi. Misol uchun, bir sharoitda nogironlar aravachasidan foydalanadigan odam to'liq qaramlik darajasida bo'lsa, boshqasida u boshqa har qanday odam kabi mustaqil va ishlaydi. Holbuki, da'vo qilingan disfunktsiyaning ta'siri atrof muhitga nisbatan bo'ladi va shuning uchun nogironlik nafaqat shaxsning atributi emas, balki ijtimoiy tushunchadir. Shuningdek, juda heterojen tushuncha bo'lib, bir xil ta'rifni izlashni deyarli imkonsiz vazifaga aylantiradi. Boshqa eng keng tarqalgan chalkashlik – bu nogironlikni uning sabablaridan biri bo'lgan tibbiy holat bilan tenglashtirish. Masalan, nogironlarni ko'rlik, jismoniy nuqsonlar, karlik paraplegiya kabi nogironlik turlari bo'yicha tasniflaydigan ro'yxatlar tuzilgan. So'nggi paytlarda nogironlikni ma'lum turdagi funksiyalarni bajarishdagi qiyinchilik deb ta'riflashga harakat qilindi. Shunga ko'ra, aloqa, harakatchanlik, epchillik va tezlik kabi bir yoki bir nechta asosiy sohada ishlash qobiliyatiga ta'sir qiladigan odam nogiron bo'ladi.

Bunday vaziyatdagi insonlarni sportga jalb etish bir muncha qiyin vaziyatlarni keltirib chiqaradi. Chunki, insonlar ijtimoiy mavjudot bo'lgani uchun ular boshqa insonlar bilan birga yashaydilar. Bu hayotiy zarurat insonlar tomonidan ijtimoiy yashash joylarini yaratishni talab qiladi. Sport sohasi yozma va yozilmagan qoidalarga muvofiq belgilanadi. Sivilizatsiyaning asosiy ko'rsatkichlaridan biri sport kabi insonlar birlashmalarida sodir bo'ladigan faoliyat bilan bog'liq ijtimoiy imtiyozlarni almashish darajasidir. Chunki hamma ham o'z yashash sharoitiga taalluqli qobiliyat va ko'nikmalarga ega emas. Demak, har bir inson ijtimoiy hayotning imkoniyat va imkoniyatlaridan foydalanishi uchun barcha davlat va xususiy muassasa va tashkilotlarning zimmasidagi majburiyat va mas'uliyat bor. Sportdagi nogironlik masalasiga shu nuqtai nazardan yondashish maqsadga muvofiq. Sport muhitiga kirish ko'pincha nogiron sportchilar uchun muhim muammo sifatida qaraladi. Shu sababli nogiron sportchilar nogiron bo'lmagan sportchilarga nisbatan rivojlanish jihatidan orqada. Shuning uchun ushbu tadqiqotda birinchi navbatda sport madaniyatidagi tafovutlar va turlicha bo'lganlarning qarashlaridagi o'zgarishlar muhokama qilinadi[6].

Jismoniy imkoniyati cheklanganlar orasida kuchli zakovat egalari, ma'naviy boy, ilmiy salohiyatini oshirishga hayotda o'z o'rnini topishga harakat qilayotgan yoshlar ko'plab topiladi. Qo'l-oyoqsiz, ko'zi yoki organizmning qaysidir a'zosi ishlamas-da, sportning qaysidir turi bilan shug'ullanib, yurtimiz bayrog'ini dunyoga ko'taradigan, kuchli asar yoki she'r yozadigan, kompyuter, televizor sozlash yoki me'yoriga yetkazib kuy yaratadigan yoshlarimizni ko'plab uchratamiz. To'rt muchasi sog' bo'la turib oilasiga, mahallasiga, jamiyatga foydadan ko'ra ko'proq ziyon keltiradigan ma'naviy qashshoq yoshlarni ham uchratishimiz mumkin. Bundan tashqari nogiron bolalarning biror mashg'ulot bilan uzoq vaqt va muntazam shug'ullanishi natijasida mushaklarda yuzaga keladigan o'zgarishlar morfologik va biokimyoviy xususiyatlar bilan belgilanadi. Organizmdagi moddalar almashinuvi jarayoni bajarilayotgan ish darajasiga

moslashadi. Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, nogironlar sportini rivojlantirish har bir davlat uchun muhim vazifa bo'lib qolaveradi.

Adabiyotlar tahlili. Rivojlangan mamlakatlarda nogironlar muammolarini o'rganish o'zining qisqa tarixiga qaramay, doimiy ravishda rivojlanib, yangi ma'lumotlar bilan to'ldirilmoqda. Masalan, 60-yillarga qadar nogironlar uchun jismoniy tarbiya va sport bo'yicha tadqiqotlar faqat nogironlarning jismoniy va fiziologik xarakteriga, jismoniy mashqlar va postural tuzatish dasturlarining samaradorligini tasdiqlashga taalluqli edi[2]. 70-yillardagi tadqiqotlar olimlarni individual ta'lim dasturini shakllantirish uchun nogironlarning jismoniy imkoniyatlari va salohiyatini izlashga qaratilgan edi. Ushbu tadqiqotlar asosan testdan foydalanish usullariga qaratilgan. 1980-yillarning boshlarida tadqiqotchilar o'rganishning ta'sirini testlarni loyihalashga qaratdilar va o'quv jarayonini loyihalashga alohida e'tibor qaratdilar. 80-yillarning oxirlarida asosiy e'tibor laboratoriya sharoitida va o'quv muassasalarida o'quv jismoniy tarbiyasiga qaratildi. Bundan tashqari, ular tuman va viloyat jamoat markazlari va klublarini tuzdilar[3].

Turli manbalarda nogironlar sporti asoschisi sifatida germaniyalik Lyudvik Guttman deb ta'kidlanadi. Xo'sh Lyudvik Guttman kim edi. Lyudvik Guttman Germaniya klinikalaridan birida neyroxirurg bo'lib ishlagan 1933-yilda hukumatning yahudiylarga qarshi siyosati tufayli kasbiy faoliyatini to'xtatib Buyuk Britaniyaga ko'chib o'tishga majbur bo'ladi. U yangi joyda o'z kasbiy faoliyatini tiklab, o'z bilimlarini takomillashtira boshladi. Uning yutuqlaridan biri tibbiy reabilitatsiyaga sportni kiritgani bo'ldi. Guttman umurtqa pog'onasi shikastlangan bemorlarga ixtisoslashgan, o'sha paytda ikkinchi jahon urushi davom etayotganligi uchun u asosan yarador askarlarni davolagan.

Lyudvik Guttmaning sportning foydalari haqidagi gipotezasi amalda o'z isbotini topdi va ikkinchi jahon urushi yakunida unga mushak skelet tizimining buzilishi bo'lgan odamlarni davolash uchun markaz tashkil etish topshirildi. 1948-yil Londonda olimpiya o'yinlari bo'lib o'tdi. Bu olimpiya o'yinlari bilan bir vaqtda Guttman tomonidan tashkil qilingan Stok Mandivil o'yinlari boshlandi. Stok Mandivil o'yinlari ishtirokchilari orasida faqat ingliz nogiron urush faxriylari bor edi. Nogironlar aravachasida ishtirok etgan sobiq harbiylar qatnashgan musobaqada atigi bir-nechta sport dasturlari bor edi xolos. Shundan so'ng Stok Mandivil o'yinlari har yili o'tkazila boshlandi. Bu bellashuvlarda ishtirok etgan sportchilar jahonga o'zlarining mavjudligini ko'rsatib, hali ham faol hayotda ekanliklarini isbotlashdi va o'ziga o'xshagan insonlarga sport bilan shug'ullanish mumkin ekanligini bildirdilar. Keyinchalik Stok Mandivil o'yinlari Xalqaro miqyosda ham o'tkazila boshlandi. Guttmaning nogironlar sporti faoliyatiga uning italiyalik hamkasbi Antonio Maglio ham qo'shildi. Ular birgalikda 1960-yil Rimda olimpiya o'yinlari yakunlangach I yozgi nogironlar olimpiya o'yinlari tashkil etishga muvaffaq bo'ldilar. Bu nogironlar o'rtasidagi yozgi olimpiya o'yinlarida 8 ta sport turi bo'yicha 400 dan ortiq turli toifadagi nogiron sportchilar ishtirok etdilar. Tashkilotchilar tomonidan 57 ta medallar jamlanmasi mavjud edi.

1976-yilga kelib Shvetsiyada birinchi bor nogironlar o'rtasida qishki olimpiya sport o'yinlari bo'lib o'tdi. XX asrning 80-yillarga kelib paralimpiya atamasi rasman tasdiqlandi va shu bilan birga uni hisoblash 1960-yilda Rimda o'tkazilgan nogironlar olimpiadasidan boshlanishi to'g'risida qaror qabul qilindi.

Paralimpiya harakati rivojlanishidagi eng muhim voqea nogironlar uchun xalqaro sport tashkilotlarining birinchi Bosh assambleyasi bo'ldi. 1989-yil 21-sentyabrda Dyusseldorfda

(Germaniya) tashkil etilgan Xalqaro Paralimpiya qo'mitasi (IPC) xalqaro notijorat tashkilot sifatida butun dunyo bo'ylab Paralimpiya harakatini boshqaradi. Xalqaro Paralimpiya qo'mitasi (IPC)ning paydo bo'lishi milliy vakillikni kengaytirish va nogironlar uchun sportga ko'proq e'tibor qaratadigan harakatni yaratish zarurati bilan bog'liq. Xalqaro Paralimpiya Qo'mitasi nogiron sportchilar uchun yozgi va qishki Paralimpiya o'yinlari, jahon chempionatlari va boshqa xalqaro musobaqalarga tayyorgarlik ko'ruvchi va o'tkazuvchi xalqaro notijorat, nodavlat tashkilotdir. Xalqaro Paralimpiya qo'mitasi (IPC)ning oliy organi ikki yilda bir marta yig'iladigan Bosh Assambleyadir. Xalqaro Paralimpiya qo'mitasi (IPC)ning barcha a'zolari Bosh Assambleyada qatnashadilar. Xalqaro Paralimpiya qo'mitasi (IPC)ning Paralimpiya harakati masalalarini tartibga soluvchi asosiy jamlangan hujjati Olimpiya harakatidagi Olimpiya Xartiyasining o'xshashi bo'lgan Xalqaro Paralimpiya qo'mitasi (IPC) qoidalari (IPC qo'llanmasi) hisoblanadi.

1989-yilda Xalqaro Paralimpiya qo'mitasi Paralimpiya harakatining tan olingan boshqaruv organi sifatida tashkil etildi va 1994-yilda Paralimpiya o'yinlari uchun to'liq mas'uliyatni o'z zimmasiga oldi. 2001-yilda Xalqaro Olimpiya Qo'mitasi va Xalqaro Paralimpiya Qo'mitasi 2012-yildan boshlab Olimpiya o'yinlariga mezbonlik qiladigan shahar ham Paralimpiya o'yinlarini o'tkazishga majbur bo'lgan shartnomani imzoladi. Qishki olimpiya o'yinlarining o'tkazilishi mazkur sport sohasining rivojlanishida o'ziga xos ahamiyatga ega bo'lgan. Bu musobaqalar 1948-1960-yillarda, birinchi Paralimpiya o'yinlari esa 1960-yilda Rimda bo'lib o'tgan. 16 yil o'tib, 1976-yil fevral oyida Shvetsiyaning O'rnsko'ldsvik shahrida birinchi Qishki Paralimpiya o'yinlari bo'lib o'tdi. Unda ko'zi ojiz va nogironlar ishtirok etdi. Ammo aravachada o'tirgan sportchilar uchun musobaqalar hozirgacha o'tkazilmagan. 1976-yilgacha bu o'yinlarda faqat nogironlar aravachasidagi sportchilar qatnashishi mumkin edi. Lekin 1976-yilda nogironlik toifalari kengaytirildi. Endi amputantlar va ko'rish qobiliyati zaif sportchilar ham ishtirok etishlari mumkin.

Yangi nogironlik toifalari joriy etilishi bilan "Paralimpiya" so'zining ma'nosi o'zgardi. Paralimpiya atamasi dastlab ikkita so'zni aralashtirish natijasida paydo bo'lgan: olimpiada va paraplegik, chunki u dastlab umurtqa shikastlangan bemorlar bilan bog'liq edi. Boshqa nogironligi bo'lgan sportchilar o'yinlarda qatnasha boshlagach, "Paralimpiya" ning ma'nosi endi bu sportchilarga tegishli emas edi. Natijada, so'zning ma'nosi o'zgardi. Yangi ma'noda, Paralimpiadada "Para" yunoncha "yonida" so'zidan kelib chiqqan. Bu shuni anglatadiki, bu o'yinlar Olimpiya o'yinlariga parallel ravishda o'tkaziladi. Bu ma'no bugungi kunda ham saqlanib qolgan. Birinchi marta SSSR terma jamoasi 1984-yilda Avstriyaning Insbruk shahrida bo'lib o'tgan qishki Paralimpiya o'yinlarida qatnashgan. Jamoada bor-yo'g'i ikkita bronza medali bor edi, ularni chang'ichi, ko'zi ojiz chang'ichi Olga Grigoryeva qo'lga kiritdi. Paralimpiya o'yinlarida Sovet Paralimpiya sportchilari 1988-yilda Seulda debyut qilishgan. Ular suzish va yengil atletika, 55 ta medal, 21 tasi oltin.

Asta-sekin Qishki Paralimpiya o'yinlari dasturi kengayib, bugungi kunda yirik xalqaro musobaqalar orasida Olimpiadadan keyin ikkinchi o'rinni egallab turibdi. 1988-yildan boshlab yozgi va qishki Olimpiya va Paralimpiya o'yinlari xuddi shu shaharlarda o'tkazib kelinmoqda. Har yili Qishki Paralimpiya o'yinlari yanada ommalashmoqda va miqyosi ortib bormoqda. Shunday qilib, agar birinchi Qishki Paralimpiya o'yinlarida 16 mamlakatdan 198 nafar sportchi ishtirok etgan bo'lsa, Pekin dunyoning 50 mamlakatidan 700 dan ortiq sportchilarni qabul qiladi, ular oltita sport turi bo'yicha 78 xil musobaqada ikki toifaga bo'lingan: qor ustidagi sport

(alp tog'lari) chang'i sporti, chang'i sporti, biatlon va snoubord) va muz sporti (chanada xokkey va nogironlar aravachasida kerling). 1992-yil Tignes-Albertvil qishki Paralimpiya o'yinlari o'tkazildi. Fransiyadagi qishki Paralimpiya o'yinlari, birinchi marta, xuddi o'sha joy va Qishki Olimpiya o'yinlari obyektlari Paralimpiya o'yinlari uchun ishlatilgan. Bundan tashqari, 1992-yildan beri Paralimpiya o'yinlari har bir Olimpiya o'yinidan 2 hafta o'tgach o'tkaziladi bir xil bir xil imkoniyatlardan, treklardan va arenalardan foydalanadigan joy. 2001-yilga kelib esa Xalqaro Olimpiya qo'mitasi va Xalqaro Paralimpiya qo'mitasi o'rtasida bitim imzolandi. Unga ko'ra 2008-yildan boshlab Paralimpiya o'yinlari ham xuddi Olimpiada bo'ladigan yilda o'tkazilishi va unda ham xuddi Olimpiada o'yinlari kabi birdek imkoniyatlardan foydalanilishi belgilab qo'yildi. 2002-yilda "bitta ariza – bitta shahar" amaliyoti joriy etildi: Olimpiya o'yinlarini o'tkazish uchun ariza avtomatik ravishda Paralimpiya o'yinlarigacha ham qo'llaniladi va o'yinlar bitta tashkiliy qo'mita tomonidan bir xil sport maydonchalarida o'tkaziladi[4].

Tadqiqot metodologiyasi. Barchamizga ma'lumki tarix jamiyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Tarix fanining jamiyatdagi o'rni haqida mashhur mutafakkirlar fikr bildirib o'tganlar. Shu o'rinda mazkur fikrlarni yodga olish joizdir. Jumladan, Sitseron: Tarix — hayot murabbiysi deb ta'kidlagan bo'lsa, Leonardo da Vinchi: O'tmishni va dunyo mamlakatlarini anglash — inson zakovatining bezagidir" deb fikr bildiradi.[5] Tarix fani oldiga qo'yilgan muhim vazifalarni hal etish uchun tadqiqotchilardan zamonaviy metodologiya va tarixiy tadqiqot usullarini o'rganish talab etiladi.

Ushbu tadqiqotda xronologik fikrlash, tarixiy tushuncha, tarixiy tahlil va talqin, tarixiy qarorlarni tahlil qilish usullaridan foydalanildi.

Muhokama va natijalar. Insoniyat XXI asrni ilk choragini sekin-asta ortda qoldirar ekan, zamonaviy tobora rivojlanib borayotgan dunyoda inson manfaatlari, ehtiyojlari mamlakatlar siyosatida birinchi o'ringa ko'tarilgani bizga ma'lum. Davlatimiz ham bu yo'ldan og'ishmay jahon mamlakatlari singari fuqarolarni barcha jabhada qo'llab-quvvatlab kelmoqda. Aholimizning barcha qatlami qatorida ijtimoiy himoyaga muhtoj nogiron qatlami ham bundan chetda qolmayapti. Bunday shaxslarni faol hayotga moslashuvi va jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy huquq va erkinliklari, ularning o'z iste'dodlarini to'laqonli namoyon etishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilib kelmoqda. Shu o'rinda, jismoniy imkoniyati cheklangan fuqarolarni sport bilan qamrab olinishi shunday islohotlarning biridir. Yanada inklyuziv muhit yaratishda pasport yuksak ahamiyat kasb etishi bilan bir qatorda, ushbu yo'nalish bo'yicha yurtimiz sportchilarimizning qayd etgan natijalari, bu sohada so'z yuritishimizga sabab bo'ladi.

Mustaqillik yillaridan Davlatimiz nogironlar sportiga e'tiborsiz bo'lmadi. Mustaqillikdan hozirgacha bo'lgan vaqt oralig'idagi nogironlar sportining rivojlanish bosqichlarini mos ravishda uch qismga ajratib olsak to'g'ri bo'ladi.

1-bosqich: Mustaqillik yillaridan 2007-yilgacha O'zbekiston Milliy paralimpiada assotsiatsiyasi tuzilgunga qadar bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Bu davr ichida ko'p bo'lmagan bir nechta aqliy, jamoaviy sport turlari kuzatiladi. Bu nisbatan mo'tadil birinchi bosqichda parashashka va parashaxmatchilarimiz o'rtasida yutuqlari qatorida bir nechta bor jahon chempioni bo'lgan amputant futbolchilarimizni ham kiritamiz[8].

2-bosqich uchun biz paralimpiya assotsiatsiyasi tuzilishidan 2021-yilda bu tashkilotni O'zbekiston Respublikasi Milliy paralimpiya qo'mitasi sifatida qayta tashkil qilinishi bilan bog'lashimiz mumkin.

3-bosqichga esa 2021-yildan to hozirga qadar bo'lgan davr hisoblanadi.

2021-yil 18-maydagi Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning "Paralimpiya harakatini rivojlantirishga doir qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida"gi PQ-5114 qarori[5], O'zbekistonda nogironlar sportini rivojida yangi burilish bo'ldi. Bu qarorda respublikada nogironlar sportini yanada ommalashtirish, iste'dodli sportchilarni terma jamoa uchun saralash sohaga aloqador sport muassasalarini texnik bazasini loyihalarini ishlab chiqish, qishki va yozgi paralimpiya o'yinlarida davlatimiz sportchilarini ishtirokini ta'minlash, paralimpiya sport turlari bilan shug'ullanadigan trenerlar, uslubiy yo'riqchilar hamda boshqa mutaxassislarni qayta tayyorlash malakasini oshirish va kasbiy rivojlantirishning zamonaviy samarali tizimini joriy etish belgilab berildi. Ushbu PQ-5114-qarorning 2-bandida[6] O'zbekiston milliy Paralimpiya assotsiatsiyasi negizida O'zbekiston Milliy Paralimpiya qo'mitasi tashkil etildi va bu tashkilot vazifalari belgilab berildi.

Ushbu qarorda yana Respublika paralimpiya qo'mitasining hududiy filiallarini ochish, paralimpiya qo'mitasi huzurida paralimpiya sport turlari bo'yicha klublarni tashkil qilish batafsil belgilab berildi. Qarorning 7-bandida paralimpiya sport turlari bilan shug'ullanadigan trenerlar va uslubiy yo'riqchilar ko'zi ojizlar, kar va zaif eshituvchi amputantlar bilan ishlovchi mutaxassislar (surda, tiflo-surda va xalqaro surda tarjimonlari) hamda boshqa kadrlarni tayyorlash maqsadida O'zbekiston Davlat Jismoniy tarbiya va sport universitetining paralimpiya fakulteti ham belgilandi. Ushbu qarorni 8-10-bandlarida paralimpiya mutaxassislarni tayyorlovchi institut tashkil qilinishi hamda 2021/2022 o'quv yilidan boshlab O'zbekiston Davlat Jismoniy tarbiya va Sport Universiteti hamda uning Nukus va Farg'ona filiallarida, shuningdek, boshqa tegishli oliy ta'lim muassasalarida paralimpiya kafedrasi shuningdek adaptiv sog'lomlashtirish jismoniy tarbiya va sport magistratura mutaxassisligi ochilishi belgilab berildi.

Bu esa davlatimizdagi imkoniyati cheklangan nogiron fuqarolarni oliy ta'lim bilan yanada ko'proq qamrab olish bilan bir qatorda Vatanimiz parasportiga kerakli kadrlarni yetkazib berishni ham o'z ichiga oladi. 2022-yil 1-yanvardan boshlab paralimpiya qo'mitasi tavsiyasiga asosan olimpiya zaxiralari kollejining paralimpiya sport turlari bo'limlariga yuborilayotgan jismoniy imkoniyati cheklangan va nogironligi bo'lgan sportchilar uchun besh foizgacha qo'shimcha kvotalar ajratilishi esa Respublika bo'ylab turli nogironlik toifasiga mansub bo'lgan yoshlarni o'zlari qiziqqan parasport turlariga jalb qilishda ularni professional sportchi darajasiga yetishi terma jamoalarga nomzod bo'lishiga zamin hozirladi.

Nogironlar o'rtasida jismoniy tarbiya, dam olish va sport ishlarini yanada samarali yo'lga qo'yish uchun davlat va jamoat tashkilotlari faoliyatini aniq muvofiqlashtirish, bu boradagi ilmiy-tadqiqot va axborot ishlarini to'g'ri yo'lga qo'yish zarur.

O'zbekiston Respublikasida nogironlar uchun jismoniy tarbiya, sog'liqni saqlash va sport reabilitatsiyasini yaratish uchun quyidagi amaliy ishlarni amalga oshirish muhim hisoblanadi:

- sport reabilitatsiyasini yaratish uchun zarur ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni yaratish;
- davlat va jamiyat rivoji uchun ushbu muammoni hal qilishning ijtimoiy ahamiyatini anglash;

- rivojlangan davlatlarning tajribalari asosida turli toifadagi nogironlar uchun turli dasturlar yaratish;

- nogironlar bilan ishlash bo'yicha professional tashkilotchilar va instruktorlarni tayyorlash va malakasini oshirish uchun qo'shimcha shart-sharoitlar yaratish.

Bir qator xorijiy mamlakatlarda nogironlar o'rtasida jismoniy tarbiya, dam olish va sport ishlari bo'yicha boy tajriba, undan oqilona foydalanish O'zbekistonda nogironlar bilan ishlashni tashkil etish va olib borishda samarali yordam berishi mumkin.

Xulosa va takliflar. O'tmishimizni hozirgi kunga yetkazishda foydalanadigan eng muhim elementlardan biri bu tarixiy muhit. Tarixiy muhitda binolar, yo'llar, qasrlar, tarixiy voqealar va tarixiy obyektlar bo'lgan ochiq joylar kabi ko'plab elementlar mavjud. Bundan tashqari, xotiralar, xatlar, xaritalar, gazetalar, rejalar, otkritkalar, shtamplar, tangalar, rasmlar, kitoblar va tarixiy narsalar tarixni o'qitishga hissa qo'shadigan elementlardir. Nogironlar sporti tarixini o'rganish keyingi avlod parasportchilarining faoliyatini samaraliroq qilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, imkoniyati cheklangan insonlar o'rtasida o'tkaziladigan xalqaro sport musobaqalarining rivojlanish tarixi va sportning nogironlar hayotiga ta'siri muammosini ko'rib chiqish shuni ko'rsatdiki, tibbiyotning sezilarli taraqqiyoti va sivilizatsiya rivojlanishiga qaramay, nogironlar soni turli sabablarga ko'ra (urush, sanoat, sport jarohatlari, yo'l transport hodisalari va hokazo) asta-sekin va barqaror ravishda o'sib bormoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining (BMT) statistik ma'lumotlariga ko'ra, nogironlar dunyo aholisining qariyb 10foizini tashkil qiladi, ulardan 20-25 foizi 16 yoshgacha bo'lgan bolalar hisoblanadi.

Aslida, bu odamlar ko'pincha jamiyatda ularga nisbatan befarqlik tufayli og'riqdan aziyat chekishadi. Kerakli shart-sharoitlarning yo'qligi, jismoniy va intellektual cheklanganligi sababli ko'pincha jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarida qatnashish imkoniyatidan mahrum bo'ladi. Natijada ular jamiyatning quyi a'zolariga aylanib qoladilar.

So'nggi paytlarda nafaqat tibbiyot, balki jismoniy tarbiya va sport ham nogironlarga qaratildi. Jismoniy tarbiya va sportning rivojlanishi nogironlarning jamiyat hayotiga integratsiyalashuvi sohalarini sezilarli darajada kengaytiradi va ularning ko'ngilochar tadbirlarda, jumladan, sport tadbirlarida ishtirok etish imkoniyatlarini oshiradi. Jismoniy tarbiya va sportning zarurligi va samaradorligi nogironlarning nafaqat jismoniy va aqliy rivojlanishida, balki ularning ijtimoiy moslashuvi, rehabilitatsiyasi, jamiyat hayotiga integratsiyalashuviga xizmat qilishidadir.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Башкирова М.М. Спорт инвалидов в канаде. "теор. и практ. физ. культ.", 1994, N. 5-6. с.40-41.
2. Грец Г.Н. Комплексный стенд для восстановления двигательных функций инвалидов. М., ВНИИФК, 1991. Проблемы биомеханики спорта, -с.36.
3. Чесников Н.Н. Олимпийские игры Древней Гретсий и зарождение современного олимпийского движения. -М., 1997. С.34.
4. Вяземский Е.Е., Стрелова О.Ю. Методика преподавания истории в школе. - М., 2001. — С. 16-17.
5. Шадриков В.Д. Философия образования и образовательные политики. - М.: Издательская фирма «Логос», 1993. – 181 с
6. Вторая международная конференция министров и руководящих работников, ответственных за физическое воспитание и спорт: Проект заключительного доклада, 21-25 ноября 1988 г. М.: ЮНЕСКО, 1988. - 12 с.

7. Декларация о правах инвалидов. Нью-Йорк: ООН, 1975. -Рез.3447. - 2 с.
8. Дмитриев В.С. К вопросу формирования общественно-личностной мотивационной среды физической реабилитации // Второй международный конгресс по спортивной психологии: Тез. докл. меж дун. науч. конф. 12 15 июня 1995 г. - М., 1995. - С.100
9. Социально-культурные аспекты физической культуры и здорового образа жизни. М.: Советский спорт, 1996. - 96 с
10. Fagan W., Sherrill C., French R. Locus of Control of Quad Rugby Players and the Abie-Bodied Men // Klinikal Kinesiology. 1995. - V. 49.-N. 2.-P. 53 - 57.
11. Guttman L. Spinal Cord Injuries: Comprehensive Management and Research. England: Blackwell Scientific Publications, 1976. - P. 10

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).